

На материалах отечественной и зарубежной этнографической литературы и источников конца XIX–XX вв. рассмотрено обряды бойков, которые связаны непосредственно с рождением ребенка, прежде всего обряд очищения, который осуществлялся после рождения ребенка матерью и “бабой”, которая принимала роды. Этот материал посвящен анализу и систематизации традиционных обрядовых действий, ритуалов и обычаев, касающихся послеродового цикла семейного обрядового комплекса бойков. На основе компонентного анализа выделены главные составляющие очистительного обряда при рождении ребенка на Бойковщине.

Ключевые слова: обряд очищения, традиционные обрядовые действия, ритуалы, обычаи, послеродовый цикл, семейный обрядовый цикл.

In materials of domestic and foreign ethnographic literature and of sources of the late XIX–XX centuries considered ritual traditions boiky that relate directly to the birth of a child, especially cathartic ritual that was performed after the birth mother and the “old woman” who took delivery. This material is devoted to the analysis and systematization of traditional ritual performances, rituals and customs related to postpartum cycle of family ritual complex Boiuko. Based on component analysis, the main components of cleansing ritual at birth in Boiukivschyna.

Keywords: cleansing ritual, traditional ritual ceremonies, rituals, customs, post-partum cycle, family ritual cycle.

УДК 94.4

ББК 63.3

Антоній Мойсей

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБРЯДУ “ХОДІННЯ З ВЕДМЕДЕМ” У СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ

У статті розкривається генезис, описується сценарій, дійові особи, маски та техніка їх виготовлення, що стосуються одного з розповсюджених елементів архаїчного театрального мистецтва, однієї з типових зооморфних масок зимової карнавальної обрядовості східнороманського населення Буковини – ритуалу ведмідь. В роботі присутні елементи типологізації дослідженого етнографічного явища, подається карта розповсюдження “ведмедя” на території регіону. Пропонується обґрунтований компаративний аналіз з подібними обрядами українського населення. Автор, виходячи на суспільний рівень сприйняття проблеми, надає рекомендації щодо розвитку етнографічного туризму на території Чернівецької області.

Ключові слова: ходіння з ведмедем, Буковина.

Індивідуальне живе сприйняття світу в народній творчості обумовлено вірою людини у невидиму спільноту, інтелектуально вищі істоти, які повністю керують суспільством земних людей та можуть перевтілюватись в любую річ чи явище. Всесильним істотам “іншого світу” присвячуються обрядові дії, приносяться жертви, виконуються хвалебні пісні з метою отримати поміч або благополуччя. Набуття знань в процесі розвитку суспільства поступово віддаляло людину від природи, але віра в існуванні вищих сил залишалась незмінною. З часом практико-ритуальна обов’язковість шанування відокремлених сил природи переходить у сферу мистецтва, формуючи інакше – алегоричний спосіб художнього відображення дійсності. Помічниками і супутниками дохристиянських богів були певні тварини та речі. Об’єднуючи їх сакральний зв’язок сприяв переходу деяких властивостей божеств до своїх підопічних. Кожне божество через тотемну тварину висловлює свою силу, енергію. Людина, яка надягає “личину” особливого звіра, приваблює тим самим енергію бога. На думку деяких дослідників, на Русі маски символізували: маска ведмедя – багатство; маска кози – родючість; маска корови – довге життя. Таким чином, священні тварини ставали посередниками між світами, притягуючи до себе основну увагу міфообрядного дійства, іноді про них складали пісні, виробляли зооморфні маски.

Сказане повною мірою відносилось до театрального мистецтва. Архаїчне театральне мистецтво розвивалося від матеріальних міфів, фантастичного сприйняття

природи до реалізації зображення людини і відображення соціального життя, від магії до мистецтва. Всі згадані прояви представляють інтерес тою мірою, якою елементи архаїчного театрального мистецтва – імітативні дійства та маски – виникають, розвиваються і стають джерелами народного театрального мистецтва або перевертілюються на символи і церемоніальні умовності.

Ці елементи з давніх часів законсервувалися в обрядовості українських Карпат, на що вже неодноразово звертали увагу різні дослідники. Серед цих забав були й такі ігри, для яких драматичне дійство, маска, перетворення становили основні, визначальні для їхньої жанрової природи, ознаки). Йдеться про забави з персонажами святкового рядження, в тому числі з “ведмедем”. Щодо “ведмедя”, то траплялися ігри, які відтворювали полювання на ведмедя або ведмежу комедію. Театральні елементи простежуються також і в поховальній обрядовості українців, передусім тій частині, що була пов’язана з народною вірою у необхідності “стерегти мерця” перед злими духами. Метою цих і подібних забав при мерці було намагання протидіяти смертоносній силі і в такій спосіб заслужити собі допомогу від померлого [3, с.11, 96].

Оригінальний підтип українських плужних пісень, які супроводжували новорічні обходи, становлять щедрівки з мотивом “оранки звірами”. Вони локалізуються в спільній етнокультурній зоні українців зі східними романцями. Даний обрядовий субстрат яскраво характеризує поетичний текст, записаний 1904 р. у селі Ревна Чернівецького повіту:

“Гей! Гей! Ци спиш, ци чуєш, пане господарю!
Прийшли коло твої хати орати.
Гей! Гей! Дві синиці в колісниці,
Два ведмеді у переді,
Дві куриці в ярмулиці.
Гей! Гей! Кільки в пана господаря
На підпіччю вугликів,
На столі рубликів.
Гей! Гей!..” [8; 9].

Щодо формування згаданих театральних елементів у румунського народу, то вони пройшли шлях від ритуалів, церемоній і вистав давньої цивілізації фракійських племен і гето-дакських спільнот, які розвивалися паралельно з грецькою і римською культурами, а далі до асиміляції окремих елементів культури давніх слов’ян. Хутрянні і дерев’яні маски, орнаментовані аксесуари із символічним змістом, мімічні танці і сцени пантоміми еволюціонували у рамках магічних ритуалів, але їхнім корінням є первісні ознаки театральної експресії, перевдягання й імітативного видовища, логічні дії, корисні і необхідні під час праці й набуті завдяки раціональному спостереженню за природою. Всі вони, театральні вистави з масками, походять від самотнього фонду карпато-балканської цивілізації, зафіксувавши свою внутрішню структуру у Х–ХІІІ ст. [19, с.41].

Культ ведмедя був поширений в античному Римі і Греції, давніх слов’ян, народів Північної Європи, населення Сибіру, Амурської області, Північної Америки тощо. Його ремінісценції трапляються у Швейцарії. На всіх згаданих територіях свято ведмедя тісно пов’язувалось з культом полювання, переслідуючи практичну функцію.

У міфології деяких народів ведмедя вважали прабатьком людського роду. Поширені міфи про годування Зевса і Олександра, сина Пріама, ведмедицями, про зцілення хворої сестри ведмежим молоком у російських та латиських казках. В Аттиці жриці Артеміди одягали у ритуальному танці ведмежі шкури, а супутниця Артеміди – Каллісто була перетворена богинею на ведмедицю і перенесена Зевсом на небо як сузір’я [10, с.214–215].

Ведмідь є однією з типових зооморфних масок у зимовій карнавальній обрядовості східнороманського населення, походження якої сягає корінням магічних звичаїв мисливського племені. На Буковині та півночі Республіки Молдови ще пам'ятають як у тридцяті роки ХХ ст. на зимові свята ходили з свійським ведмедем. Наприкінці ХІХ ст. румунський дослідник Д. Дан в описі соціальної стратифікації циган виділив спеціальну групу *урсарів* (поводирів ведмедів), які водили звіра по селах, заробляючи на цьому [16, с.18–19]. Ведмедеві приписували апотропеїчну силу, з упевненістю, що з його допомогою можна вилікувати радикуліт.

Ходіння мандрівних скоморохів (мімів) з прирученим ведмедем дуже поширене в європейських народів. Здавна поводитирів ведмедів вважали чаклунами і навіть відлучали від церкви. Так, мімів, які водили ведмедів, засудив 61 канон Трулльського Вселенського собору у Константинополі (692 р.); у 852 р. Хінкмар, архієпископ Реймсу, заборонив священикам дивитися на “непристойні жарти з ведмедами”. У Європі водили ведмедя не лише для розваг, водночас дійство мало по суті також магічний заклинальний зміст: ведмідь був учасником ритуальної оранки, талісмани з його шерсті слугували засобом проти хвороб і пристриту; ведмедеві приписували лікувальну силу, він переступав хворого для зцілення [4, с.114, 117]. Згодом справжнього ведмедя заступив ряджений у ведмежу шкуру (часом у шкури інших тварин, які були її заміником), у кожусі навиворіт тощо. Найбільш давнім є рядження у вбрання із соломи, де найчіткіше проглядається зв'язок з аграрною магією.

Одну з перших згадок про ритуал ходіння з *ведмедем* на Буковині знаходимо у румунської дослідниці Є. Нікуліце-Воронки. Дослідниця описала один із видів рядження на ведмедя, який на сучасному етапі трапляється вкрай рідко, лишень у деяких румуномовних селах. Йдеться про “солом'яного ведмедя”, якого, за Є. Нікуліце-Воронкою, подеколи підпалювали і жбурляли в сніг, щоб погасити полум'я [25, с.104].

На думку румунського етнолога Р. Вулкенеску, маска ведмедя передалася східним романцям від гето-даків, які обожнювали цього звіра, що було пов'язане з їхнім язичницьким богом Залмоксісом. На підтвердження своєї гіпотези, вчений посилається на оповідання з книги Порфірія “Життя Піфагора”, в якому мовиться, що богом даків став учень Піфагора Залмоксіс, якого після народження обгорнули у ведмежу шкуру (фракійською *ведмежа шкіра – залмокс*) [26, с.106–107].

Аналогічно до *кози* і *коника*, ходіння з *ведмедем* могло відбуватися як окрема вистава – *циган* із *ведмедем* на прив'язі розігрували виставу із залученням широкого кола персонажів; або ж *ведмідь* виступав одним із персонажів *Маланки* чи іншого великого гурту. Вік учасників – 17–19 років. На Буковині зафіксовані також змагання між *ведмедами*. Зазвичай, на роль *ведмедів* обиралися дужі юнаки.

На Буковині маска-костюм *ведмедя* є декількох видів: 1) з ведмежої шкіри; 2) зі шкір інших тварин, подібних на ведмежу; 3) солом'яний одяг та маска (у Красноільському Сторожинецького району зафіксовані декілька видів “солом'яних ведмедів”); кожух навиворіт та маска *ведмедя*. В одному селі можна побачити всі види масок одночасно, як, наприклад, у Красноільську на карнавалі.

Добре знаючи специфіку проведення драматичних обрядів у цьому селі, а саме існування різноманітних способів виготовлення ритуальних масок у різних кутах, молдавський дослідник Ю. Філіп описав наряд *ведмедів* двох видів. Так, в одному з кутів голову виготовляли з картону, фарбували у червоний колір, пащу залишали широко відкритою, щоб той, хто грає цю роль, бачив, що діється і куди ступати. Замість очей клеїли намистини, ще прикріплювали довгий язик з червоного целофану, а для того, щоб він звисав, наповнювали піском. На одяг чіпляли осоку, на ноги взували постоли. *Ведмедя* прив'язували ланцюгом за пояс. Його супроводжував *коваль* (fierarul), який однією рукою тримав ланцюг, іншою – саморобну булаву. *Коваль* мав на голові чорний капелюх з широкими та прямими крисами, обрамлений шовковою бахромою з малень-

кими дзвіночками. Його обличчя вимашували сажею і, щоб блищало, поверх – олією. Одягнений він був у ганчір’я. Зовсім по-іншому готували костюм *ведмедя* парубки з кута Трежян. Йому майстрували довгі, широко розпростерті крила, які прикріплювали на спині за дошку, покривали осокою або соломною, а зверху на плечах примощували маленьку ялинку. Цей вид дослідник назвав “літаючим ведмедем з ялиночками на крилах” [13, с.25–26, 33, 47–48, 54–57].

У с. Арборе південної частини Буковини *ведмедю* надягали відро на голову і чіпляли кольорові стрічки; у Мелінах прикріплювали ведмежу морду на свинячу голову, на ланцюжку прив’язували дерев’яний ківш. Поводир, зазвичай, був одягнений у народний стрій або циганський одяг, частіше у лахміття. Циган був весь у чорному, на голові мав капелюх, обличчя вимашував сажею, носив із собою барабан.

У Балківцях Новоселицького району гурт складався із трьох *ведмедів* та стількох же *циганів*. Кожен циган нахвалював свого *ведмедя*. Тут *ведмідь* також стає персонажем *Маланки*. У *Маланці* всі персонажі мали брати участь парами: два командири, два *олени*, дві *королеви*, два *ведмеді*, *дід* і *баба*, два *коники*, тільки *Маланка* не мала пари. Під акомпанемент пари танцювали у певній послідовності: *дід* і *баба*, *королі* і *королеви*, далі *ведмеді*, *коники*, останньою – *Маланка*.

Ведмідь належить до *Маланки* в Колінківцях Хотинського району. В цьому селі дещо відмінним є склад учасників, їх одяг, а кількість нелімітована. Головні персонажі: *ведмеді*, *діди*, *баби*, *наречені*, *лікар*, *вагітна жінка*, *жінка з дитиною*, *солдати*. Дійство відбувається на подвір’ї, господарі споглядають його з порога. Бешкетує лише *ведмідь*: падає на землю, просить меду і не підводиться доти, доки йому не дадуть чогось смачненького; після того як його нагодували і напоїли, танцює далі [1].

Як правило, *ведмедя* супроводжували ряджені: *поводир*, *священик*, *лікар*, *пожежник*, *жінки* та ін.; у деяких місцевостях – три-чотири *ведмеді* у групі, *турок*, *наречена*, *жандарм*, два *коники* (с. Удешти Сучавського повіту). У с. Пояна Стампій, Бороая південної частини Буковини *ведмідь* і *коза* ходили спільно. У Долхештах поводир бив у барабан, у Броштенах – у решето, а *ведмідь* танцював [23. – Т.4, с.286, 294]. У Красноільську Сторожинецького району *ведмедя* супроводжували *ведмедичка*, *коваль*, *дружина коваля*, *чабан*, *дід*, *баба*, *мисливець*, *калфа*, ряджені, музиканти [24, с.43–45]; у Чудеї Сторожинецького району – *ведмідь* і *циган*; у Балківцях Новоселицького району – три *ведмеді*, три *цигани* (кожний з них хвалив свого *ведмедя*); у Богденештах Сучавського повіту – *ведмідь*, три-чотири *урсари*, *циганка* [1; 22, с.818–820]; у Преутештах Сучавського повіту – *ведмідь*, *циган-урсар*, *ветеринар*, *циганка* [22, с.824–825].

Якщо з *ведмедем* ходили інші ряджені персонажі, то він починав танцювати після *кози* (*Броштени*, *Пояна Стампій* Сучавського повіту). У деяких місцевостях *ведмедя* тримав на повідку *поводир*, вигукуючи при цьому: “Sus martine, sus!” / “Вище, Мартине, вище!” (*Нижній Віков* Сучавського повіту). Саме *поводир* просив дозволу починати виставу. У с. Шару Дорней Сучавського повіту черговість виступів визначав *капітан*. *Циган* співав і витинав з *ведмедем*, у Думбревенах він бив у кастрюлю. *Ведмідь* міг дозволити собі будь-які жарти, танцював з дерев’яним ковшем, збирав у решето гроші.

Дещо інакше відбувалось ходіння з *ведмедем* у с. Фундул Молдовей Сучавського повіту. Тут проявлявся зв’язок драматичного дійства з вівчарськими звичаями та обрядами, ритуал мав назву *бугай*, або *танець ведмедя* і проводився напередодні Нового року. В ньому брало участь приблизно 17 персонажів: *капітан*, *чабан*, *помічники чабана*, три *кози*, *циган-урсар* і *циганка*, *ведмідь*, *дід*, дві *баби*, два-чотири музиканти. Ритуал проводився на подвір’ї під вікном, у хаті або корчмі. При цьому використовували велику кількість землеробських та вівчарських знарядь праці: батіг, дзвоник, бугай (музичний інструмент), друшляк, відерце, чавун та інший посуд для молочних продуктів; предмети з побуту циган-урсарів: ковадло, молот, гральні карти тощо;

вівчарські знаряддя: посох, сопілка, трембіта та ін. Розігрувалася драматична сценка, що фактично відтворювала вечір на вівчарні: доїння овець, приготування молочних продуктів; поруч *циган-урсар* працював на кузні, *циганка* ворожила на картах. Несподівано з'являвся *ведмідь*, викрадав *вівцю* і втікав з нею. Зчинявся великий лемент, *циган* наздоганяв *ведмедя*, а *чабани* повертали вкрадену *вівцю* до вівчарні. *Капітан* засуджував *цигана-урсара* і змушував його розпочинати танці. Наприкінці розігрувалася сценка, як *вівці* вмощуються спати. Учасників вистави пригощали, давали гроші і подарунки (ритуал записаний румунським дослідником Е.Бернею у 1928–1935 рр.) [14, с.309–319].

Як підтверджують наявні матеріали, у деяких селах даний церемоніал залишився лише у пам'яті населення, в інших він був включений до *Маланки* [21, с.55, 57, 66, 86, 105].

Збереглися і деякі елементи, що свідчили про мотив одомашнення тварин – закликання *ведмедя* та його “покірливе” лазання на палицю, яку тримав поводитир, – зафіксовані у низці сіл південної частини Буковини [17, с.180–181; 20, с.42–53]. Мотив простежується у текстах, з яких можна довідатись про те, звідки *ведмідь*, скільки йому років, у який спосіб його приборкали тощо.

В українців Буковини ходіння з *ведмедем* не поширене, в них, зазвичай, *ведмідь* виступає персонажем інших гуртів. Як дійова особа *Маланки* він відомий в українських селах Сучавського повіту (Велика Марицея, Дерменешти, Кліт, Молдовиця, Негостина, Палтін). Варто також зазначити, що у Молдовиці дійство з *ведмедем* відбувалось окремо від *Маланки*, у Нісіпіту з *ведмедем* ходили *цигани* [1].

Цей звір як учасник драматичних обрядів дуже популярний у багатьох європейських народів: французів, німців, східних слов'ян, на Балканах і Піренеях тощо [4, с.219; 5, с.34, 49–50, 55, 247; 6, с.43–45; 7, с.136, 144; 11, с.20, 40]. І на Балканах, і в Піренеях, поширений сюжет “смерті” та “воскресіння” *ведмедя*, інсценізація якого імітувала процеси річного циклу [4, с.219]. В Моравії після обходу колядниками хат у центрі села розігравали вбивство звіра, якого виносили на ношах (“похорони *ведмедя*”); у Вологодській області рядженого на *ведмедя* штовхали, щоб упав, розбивали надітий на голову горщик, стріляли у повітря (“*ведмедя* колоти”) [12. – Т.1, с.390–391].

Стосовно терміна *Маланка* варто зауважити, що румуни і молдавани Буковини запозичили від українців лише саму дефініцію на визначення драматичного дійства в цілому. Так, у більшості румуномовних сіл, згідно із джерельними матеріалами, під цією назвою проводили суто румунські вистави, такі як *ведмідь*, *коза*, *гайдуцькі вистави* тощо. Не запозичили румуни і молдавани Буковини головних персонажів українського обряду – *Василя* і *Маланку*. Про це чітко свідчить склад румунської (молдавської) *Маланки* на всій території Буковини:

- Ватра Молдовіцей Сучавського повіту – *ведмідь*, *коза*, *жієсни* та ряджені (*чорт*, *янголи*, *євреї*, *дід*, *баба*) [21, с.55; 23. – Т.4, с.287];

- Воловец Сучавського повіту – *Ірод*, *ведмідь*, *коник*, *коза* та ряджені (*цар*, *пані*, *святик* та ін.) [21, с.66, 86, 105];

- Петрівці Сучавського повіту – *ведмідь*, *коза*, *коник*, ряджені [21, с.66, 86, 105];

- Радівці Сучавського повіту – *калфа*, *козаки*, 3–4 *ведмеді*, *циган-урсар*, *лікар*, *кутці*, *бояри*, *циганки*, *чорт*, *смерть*, *Жіану*, *Бужор*, *наречені* та ін. [20, с.12–13];

- Моара Сучавського повіту – *королі*, *міністри*, *молодиця*, *дівчина*, *пані*, *єврейка*, *бунгери* [20, с.63];

- Путна Сучавського повіту – *капітан*, 1–2 *молодиці*, *циган* і *циганка*, *євреї* і *єврейка*, *пан* і *пані* [15];

- Магала Новоселицького р-ну – *офіцери*, *генерали*, *солдати*, *король*, *пані*, *дід*, *євреї* і *єврейка*, *циган* і *циганка*, *турок* і *туркиня*, *торгівець*, *селянин* тощо [1];

- Сучевени Глибоцького р-ну – *король* і *королева*, три *королі* зі *Сходу*, 2 *офіцери*, *дід* і *баба*, *коник*, *коза*, *ведмідь*, *цигани*, *євреї*, *турки* [1];

- Купка Глибоцького р-ну – *калфа*, 2–4 *жандарми*, 2–4 *генерали*, 2–4 *Іроди*, 2–4 *королі зі Сходу*, *король* і *королева* та ще 7–8 ряджених персонажів [1];

- Чудей Сторожинецького р-ну – *король* і *королеви*, *дід* і *баба*, *ведмеді*, *цигани* [1];

- Буденець Сторожинецького р-ну – *дід*, *баба*, *циган*, *циганка*, *ворожка*, *ведмідь*, *коза*, *лікар* (лікар-айболіт), *чорт*, *поліцай* та ін. [2, арк.7].

Більш детально вплив української *Маланки* на румунські народні вистави можна прослідкувати на прикладі, зафіксованому у с. Нижній Віков Сучавського повіту. Тут існували окремі гурти: *коза*, *ведмідь* та *Маланка*. У Балківцях всі персонажі виступали парами (два *командири*, два *олени*, два *королі*, дві *королеви*, два *ведмеді*, *дід* та *баба*, два *коніки*), крім *Маланки*. Спочатку танцювали *дід* та *баба*, потім *королі* і *королеви*, *ведмеді*, *коніки*, наприкінці – *Маланка*. У румунів м. Сторожинець персонаж *Маланка* підмітала у хаті, у той час як перед господарями виступали: *коза*, *ведмідь*, *Іроди*, *дід* і *баба* та інші ряджені. Тут були і *козаки* [1].

У цьому контексті не варто забувати про існування у східнороманського населення своїх давніх народних вистав таких як *весілля*, *діди* та ін., які за змістом нагадують українську *Маланку*.

Аналізуючи румунські та українські версії проведення обряду, потрібно зауважити і деякі відмінності. Так, у румунських маланкових ритуалах відсутні такі персонажі, як *Василь* і *козаки*, натомість вони головні та найбільш популярні персонажі української *Маланки*. Крім цього, в українській *Маланці* немає традиційних румунських дійових осіб: *гайдуків*, *капітана*, *королів* і *королев*, *турка* і *туркині*, *бунгерів*, *мисливця*, *кутця* та ін. А скажімо, більш характерний для румунських версій *Маланки* такий персонаж, як *коник*. Спільними є *дід* і *баба*, *наречені*, *циган* і *циганка*, *єврей* і *єврейка*, *коза*, *пані*, *ведмідь* та ін.

Натомість в українців поширеним є боротьба між *ведмедами*. На *ведмедів* перевдягалися найсильніші парубки. *Ведмідь*, який здобував найбільше перемог, отримував титул найсильнішого, який закріплювався за ним аж до наступної *Маланки*. Подібні змагання між *ведмедами* зафіксовані у Михальчі Сторожинецького, Вашківцях Вижницького, Кострижівці Заставнівського, Михайлівці Глибоцького районів [1]. По-третє, компаративний аналіз календарної обрядовості у східнороманського населення та її сусідів – українців виявив велику кількість спільних рис при виконанні таких ритуалів, як обряд першого виходу з плугом у поле, ритуали по відношенню до безплідних дерев, звичай першого виведення худоби на пасовище на св. Юрія. Спільні обряди прослідковуються і під час святкування Різдва, аналогічно лишають рештки ритуальних страв для душ померлих родичів; багато спільного у виконанні таких обрядів як колядування, ходіння з *зіркою*, *Іродом* / *живим вертепом*, щедрування, посівання, драматичні обряди (*коза*, *ведмідь*, *коник*, *Маланка*). Крім спільного комплексу великодніх ритуалів чисто церковного характеру, що породжений конфесійною тотожністю, спостерігається ідентичність у таких ритуалах як обливання водою, колісання на гойдалках, заборонах і обмеженнях у рамках Великого посту, переліку ритуальних страв.

У ритуальних текстах, виявлених під час польових досліджень, які в основному відносяться до зимових драматичних обрядів також спостерігаємо певні закономірності. Менше всього піддаються змінам тексти тих обрядів, які висвітлюють давню історичну тематику (*Бринковени*, *гайдуцькі* і *войнічські* вистави тощо). Досить стабільними є тексти *кози*, *коника*, *ведмеда* та ін. В текстах колядок все більше проникають нові сучасні елементи. Найбільш схильні до осучаснення тексти щедрівок (плугушорул), які, зберігаючи загальну канву бачення навколишнього світу очима хліборобів, за змістом юмористично, містами сатирично, відзеркалюють сучасність. Деякі народні драматичні вистави типу *партизани*, *колгосп* не прижилися на царині народної творчості.

Наявна духовна та культурна спадщина східнороманського населення Буковини, тісно пов'язана з народним календарем, зберігає у собі потужний прикладний потен-

ціал. Він повинен бути використаний у справі розвитку традиційної народної культури, а також туристичної галузі краю, що сприятиме залученню інвестицій в регіон. Певна робота у цьому плані у Чернівецькій області проведена: збільшена частка туризму в основних показниках економічного і соціального розвитку, створено біля 2500 нових робочих місць, збільшена частка очікуваних доходів від туристичної галузі в обласному бюджеті. Так, за останні декілька років спостерігається певна динаміка зростання суб'єктів туристичної діяльності на території області (2011 р. – 112, 2012 р. – 118, 2013 р. – 120, 2014 р. – 126), зріс обсяг надання туристичних послуг в грошовому вимірі (млн грн): 2011 р. – 15,7; 2012 р. – 16,0; 2013 р. – 16,5; 2014 р. – 17,0. В планах розвитку цієї сфери серед основних завдань відзначено вирішення таких проблем, як слабка поінформованість потенційних туристів з ближнього зарубіжжя щодо туристського потенціалу Чернівецької області та використання можливостей транскордонної співпраці в напрямку розвитку туристичної галузі. (Програма економічного і соціального розвитку Чернівецької області на 2014 рік – затверджена рішенням 26-ї сесії Чернівецької обласної ради VI скликання від 4 червня 2014 р. № 57–26/14).

У часи радянської влади заборонялося проведення драматичних обрядів. У одному з розділів збірки “Фольклор з країни Буків”, присвяченому народному театру, Ю.Філіп описав несприятливі умови для проведення зимових драматичних дійств у селах Чернівецької області. Вчений був свідком діалогу, під час якого його вразили наполегливість та впертість, з якими людина захищала своє право на свято. Полковник міліції зняв з учасника обряду маску *ведмедя* та почав йому вичитувати, чому той не на роботі. Учасник показав правоохоронцю медичну довідку, в якій було зазначено, що він здав кров, отже, має право на два вільні дні: “Своєю кров’ю я заплатив за право на св. Василя” [18, с.112–147].

Подібні випадки зафіксовані також в українських селах Чернівецької області. Так, у Вашківцях Вижницького та Ставчанах Кіцманського районів ряджених карали за порушення громадського порядку п’ятнадцятьма добами арешту [1].

Саме ця любов до національних цінностей і може пояснити факт вражаючої концентрації та збереження цілого комплексу театрального репертуару румунського фольклору. Слід підкреслити, що ніде, крім Буковини та Північної Молдови, по обидва боки Пруту, не зберігся весь комплекс народної драматургії. Еволюція драматичних обрядів підтверджує їх живучість. Цьому сприяє незмінна актуальність мотивів та символів цього етнографічного явища. Залишаються незмінними розваги, веселощі, розіграші та бешкети, характерні для цих дійств. Важливо також відзначити той факт, що комплекс драматичних обрядів на території буковинської етнографічної лімітрофній зоні зберігає більше архаїчних рис ніж на центральних територіях розселення східних романців та українців.

У наш час відбувається ренесанс різдвяно-новорічних драматичних обрядів. Вони проводяться вільно, у деяких випадках за підтримки місцевої влади. Різноманітні конкурси колядок, драматичних вистав стали звичним явищем як у сільській місцевості, так і у районних та обласному центрах. Вони відбуваються також на туристичних базах, в учбових закладах тощо. Реальністю наших днів є проведення фольклорно-етнографічних фестивалів, в репертуар яких входять колядки, щедрівки, зіркові пісні, різноманітні сюжети з народних вистав. Серед таких фестивалів згадаємо “Флоріле Далбе” (“Білі квіти” – проводиться Товариством румунської культури ім. М.Ємінеску), “Ин гредіна ку флорь мулте” (“Різномаїття квітучого саду”), “Різдвяна феерія” (проводиться управлінням культури і туризму Чернівецької ОДА) та ін. Так, на фестивалі “Різдвяна феерія” крім виконання колядок та щедрівок, завжди представлені персонажі гуртів ряджених зі всіх районів області. Подібні фестивалі та урочистості проводяться і на території Сучавського повіту.

Але ця справа потребує серйозних фінансових, творчих зусиль у плані створення теоретичної бази для розвитку етнографічного туризму, для розробки науково-методичної бази і рекламно-пропагандистської літератури, нових турист. маршрутів на основі етнографічних об'єктів та заходів, створення центру координації цієї роботи, навчання персоналу, який б працював у даній сфері тощо.

Ці рекомендації стосуються зокрема зимових карнавальних свят, які проводяться у ряді населених пунктів краю: Красноільск, Ропча Сторожинецького, Вашківці Вижницького, Бабин Кельменецького, Байраки Герцаївського р-нів, м. Хотин та ін. Здійснення запропонованих рекомендацій могло б підвищити конкурентоспроможність буковинської етнографічної зони на міжнародній арені. У цьому контексті не можна відкидати можливість використання фактору транскордонного потенціалу цього регіону, залучення грантів Європейської комісії для розвитку етнографічного (або ширшого історико-етнографічного туризму) у Єврозоні “Верхній Прут”.

1. Матеріали етнографічних експедицій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1997–2009 рр.). Експедиційний матеріал, зібраний під керівництвом автора від місцевих жителів румуномовних сіл Чернівецької області України, зберігається у етнографічному музеї ЧНУ.
2. Науковий архів Чернівецького музею народної архітектури та побуту. ВФ 01-03-18. Звіт про етнографічну експедицію Чернівецького музею народної архітектури та побуту і кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Чернівецького державного університету по дослідженню традиційного свята зустрічі Нового року – коляди і Маланки у с. Будинець та Верхні Петрівці Сторожинецького р-ну, Купка Глибоцького р-ну Чернівецької області (1988 р.), 42 арк.
3. Волицька І. В. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця XIX – початку XX ст. / І. В. Волицька. – К., 1992.
4. Даркевич В. П. Светская праздничная жизнь Средневековья IX – XVI вв. / В. П. Даркевич. – М. : Индрик, 2006. – 432 с.
5. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. XIX – начало XX в. Зимние праздники. – М. : Наука, 1973. – 352 с. : іл.
6. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. XIX – начало XX в. Весенние праздники. – М. : Наука, 1977. – 357 с. : іл.
7. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. XIX – начало XX в. Летне-осенние праздники. – М. : Наука, 1978. – 296 с. : іл.
8. Колядки та щедрівки. Зимові обрядова поезія / упорядкув., передмова і прим. О. І. Дея. – К., 1965. – С. 598–599.
9. Курочкин О. Календарні звичаї зимового циклу на українсько-молдавському порубіжжі / О. Курочкин // Русин. – 2010. – № 2 (20). – С. 170.
10. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках : Образ мира и миры образов / М. М. Маковский. – М. : Владос, 1996. – 416 с.
11. Представления восточных славян о нечистой силе и контактах с ней : Материалы полевой и архивной коллекции Л. М. Ивлевой / Л. М. Ивлева ; сост., подгот. текстов и справочный аппарат В. Д. Кен. – С. Пб. : Петербургское востоковедение, 2004. – 448 с.
12. Славянские древности : Этнолингвистический словарь / под ред. Н. И. Толстого. – М. : Международные отношения, 1995–2004. – Т. 1–3.
13. Филип Ю. Приміць “Кэлзуцл”? – Театру популар / Ю. Филип. – Кишинэу : Литература артистикэ, 1983. – 156 п.
14. Bernea E. “Buhaiul” la Fundu-Moldovei – Bucovina / E. Bernea // Revista de etnografie și folclor. – 1967. – Т. 12, № 4. – Р. 309–319.
15. Crețan I. Putna de altădată. Monografie etnografică și folclorică / I. Crețan. – București : Simetria, 2000. – 150 p.
16. Dan D. Țigani din Bucovina / D. Dan. – Cernăuți : Tipografia și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1892. – 32 p.
17. Diaconu V. Etnografie și folclor pe Suha Bucovineană. Obiceiuri și credințe / V. Diaconu. – Iași : Unirea, 2002. – 490 p.
18. Folclor din Țara Fagilor / Alcăt. de N. Băieșu, G. Bostan, G. Botezatu, I. Buruiiană, V. Chisăliță, V. Cirmpei, D. Covalciuc, I. Filip, A. Hâncu, E. Junghietu, S. Moraru. – Chișinău : Hyperion, 1993. – 530 p.
19. Istoria teatrului în România. De la începuturi până la 1848. – București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965. – Vol. 1.

20. Jula N. Tradiții și obiceiuri românești. Anul nou în Moldova și Bucovina / N. Jula, V. Mănăstireanu. – București, 1968.
21. Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori / Alcăt. de V. Arvinte, S. Dumistrăcel, I. Florea, I. Nuță, A. Turculeț. – București : Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1987. – 420 p.
22. Popa V. G. Folclor din “Țara de Sus” – Folclor din Moldova IV / Ediție îngrijită și postfață de M. Ungureanu / V. G. Popa. – București : Minerva, 1983. – 877 p.
23. Sărbători și obiceiuri. Răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Oltenia. – București : Editura enciclopedică, 2001. – T. I. – 399 p.; 2002. – T. II. – 320 p.; 2003. – T. III. – 449 p.; 2004. – T. IV. – 440 p.
24. Teatrul popular / Alc., art. într. și comentariile de G. Spătaru și Iu. Filip. – Chișinău : Știința, 1981. – 273 p.
25. Voronca E. N. Datinele și credințele poporului român / E. N. Voronca. – Cernăuți : Tipografia Isidor Wiegler, 1903.
26. Vulcănescu R. Măștile populare / R. Vulcănescu. – București : Editura științifică, 1970. – 346 p.

В статье раскрывается генезис, описывается сценарий, действующие лица, маски и техника их изготовления к одному из распространенных элементов архаического театрального искусства, одной из типичных зооморфных масок зимней карнавальной обрядности севернороманского населения Буковины – ритуала медведь. В работе присутствуют элементы типологизации исследованного этнографического явления, подается карта распространения “медведя” на территории региона. Предлагается обоснованный компаративный анализ с подобными обрядами украинского населения. Автор, выходя на общественный уровень восприятия проблемы, дает рекомендации по развитию этнографического туризма на территории Черновицкой области.

Ключевые слова: хождение с медведем, Буковина.

Genesis is revealed in the article. The scenario, characters, masks and technique of their making, which relate to one of widespread elements of archaic theatre art, and one of typical zoomorphic masks of winter carnival rite of east Romanian population of Bucovina, the rite of walking with a bear are described. The elements of typologization of investigated ethnographical occurrence, the map of widening the rite on the territory of the region are given in the research. The argument comparative analysis with the similar rites of Ukrainian inhabitants of Bucovina is offered. The author gives the recommendations about development of ethnographic tourism on the territory of Chernivtsy region, achieving the social level of apprehending the problem.

Keywords: walking with the bear, Bukovina.

УДК 94: 35.071.5. (437)

ББК 63.3. (4 Чех)

Андрій Магомета, Петро Костючок

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЕРЕРЕЗПОДІЛУ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ЧЕХОСЛОВАЦЬКИЙ ВЕКТОР

У статті висвітлено суспільно-політичну ситуацію у Чехословацькій Республіці, яка склалася напередодні Мюнхенської змови. Також окреслено хід і результати Мюнхенської конференції. Доведено, що дипломатія ультиматумів і силового тиску на ЧСР в порушення взятих перед нею політико-правових зобов'язань призвели до територіального розчленування країни.

Ключові слова: Чехословацька Республіка, Мюнхенська конференція, змова держав, окупація, територіальні претензії.

Історія – вчителька життя. Її уроки болючі, трагічні, пронизані значними матеріальними втратами, людськими жертвами. Проте не завжди людство намагається взяти на озброєння досвід, отриманий від історичного минулого. Особливо тяжкі уроки людство отримало у кінці 1930-х рр. Саме тому потрібно завжди пам'ятати, що “задобрювання” супротивної сторони або суперника/ворога призводить лише до розпалювання його апетитів, які можуть бути різними: від ідеологічних інсинуацій до територіальних домагань. Не хочемо бути політично мотивованими, але у цьому контексті яскравим прикладом є події і в наш час. Мова йде насамперед про схід України. З огля-